

A1999-17 03.12.99

Konkurranseloven § 3-11 - Gyldendal Norsk Forlag ASAs erverv av bokhandlere

Sammendrag:

Gyldendal Norsk Forlag ASA (GNF) inngikk i begynnelsen av juli 1999 avtaler om kjøp av bokhandlene i Dahl Libris gruppen AS, Fritjof Brun Bokhandel AS og Quist Bok - og papirhandel AS. Samlet sett utgjorde ervervet 38 bokhandlere som alle er medlemmer i Libris AS. De ervervede bokhandlere stod for ca. 40 % av omsetningen i Libris-kjeden i 1998. Etter Konkurransetilsynets vurdering har GNF markedsrett i forlags- og distribusjonsleddet som følge av et betydelig felleseie med H.Aschehoug & Co AS. Tilsynet mener videre at flere av de ervervede bokhandlerne hadde markedsrett i sine lokale markeder. Etter tilsynets vurdering gir imidlertid ikke GNFs erverv av bokhandlere grunnlag for inngrep etter krrl. § 3-11. Hovedårsaken til dette er at ervervet ikke øker konsentrasjonen på forlags- eller bokhandlernivå og at det bare omfatter bokhandlere med en markedsandel på under 10 % av det totale bokhandel-markedet. Det finnes heller ikke etableringshindringer av vesentlig betydning i dette markedet. Etter tilsynets vurdering er det derfor lite sannsynlig at forlaget kan utnytte markedsrett i bokhandler-leddet på en måte som vil føre til eller forsterke en vesentlig begrensning av konkurransen i strid med formålet i krrl. § 1-1. Selv om det ikke var grunnlag for inngrep, understreket likevel tilsynet at som følge av blant annet den høye eierandelen som GNF får i Libris og som gir forlaget betydelig informasjon om og innflytelse i detaljistleddet, vil Konkurransetilsynet nøye vurdere eventuelle ytterligere bokhandlerkjøp som GNF foretar seg, i forhold til krrl. § 3-11.

Gyldendal Norsk Forlag ASA (GNF) og Dahl Invest AS inngikk 2. juli 1999 avtale om kjøp av ca. 74,5 % av aksjene i Dahl Libris Gruppen AS (Dahl Libris). GNF og Fridthjov Brun inngikk samme dag avtale om at GNF kjøper samtlige aksjer i F. Bruns Bokhandel og Forlag AS (Brunns). Videre har GNF og Quist Bok- og Papirhandel (Quist) inngått avtale av 5. juli 1999 om GNFs kjøp av Quist inkludert alle aksjene i datterselskapet F. Beyer Bok- og Papirhandel (Beyer).

Konkurransetilsynet ba i brev av 1. juli 1999 om nærmere informasjon om bedriftservingene. Advokatfirmaet Thommessen Krefting Greve Lund (TKGL) besvarte på vegne av GNF tilsynets henvendelse i brev av 20. juli 1999. GNF har på forespørsel gitt Konkurransetilsynet ytterligere informasjon i brev av 25. oktober 1999. Konkurransetilsynet varslet i brev av 5. oktober 1999 om at Gyldendal Forlag ASAs erverv av tre bokhandlere ville bli nærmere vurdert etter konkurranseloven § 3-11 og at inngrep kunne bli aktuelt.

2. Partene

2.1 Gyldendal Norsk Forlag ASA

GNF er et forlag som karakteriserer seg selv som et bokkonsern. Selskapet hadde en omsetning på 585,2 mill. kr og et resultat på 57,3 mill. kr før skatt i 1998. Det største eieren til GNF er Erik Must AS som eide 29,5 % av aksjene ved siste årsskifte. Det var ellers ingen eiere som hadde over 10 % av aksjene i selskapet. Konsernets hovedvirksomhet er innenfor forlagsvirksomhet, og følgende forlag inngår:

Tabell 1

Betegnelse	Virksomhet	Eierandel
Gyldendal	oversatt og norsk skjønnlitteratur og dokumentar	100
Gyldendal Fakta	fag- og håndbøker, prakt- og livsstilsbøker	100
Gyldendal Undervisning	læremidler for grunnskole og vdg. skole	100
Ad Notam Gyldendal	fag- og lærebøker til høyere utd.	100
Gyldendal Rettsdata	elektronisk publisering	100
Gyldendal Tiden	barne- og ungdomsbøker	100
Kolon Forlag	ny norsk skjønnlitteratur	100
Tiden Norsk Forlag	skjønn- og generell litteratur	91 Kilde: brev av 20. juli 1999 fra TKGL

Videre har GNF eierandeler i følgende selskaper:

Tabell 2

Betegnelse	Virksomhet	Eierandel
Kunnskapsforlaget	Alfabetisk ordnede bøker (leksika, ordbøker m.m.)	50
Yrkesopplæring	bøker til yrkesfaglig utdanning	50
Forlagssentralen	distribusjon av bøker	50
Bokklubbene AS	bokklubber	48,5
Lydbokforlaget	lydbøker	33
Universitetsforlaget	skole- og lærebøker	50 Kilde: brev av 20. juli 1999 fra TKGL

2.2 De ervervede selskaper

2.2.1 Dahl Libris Gruppen AS

Dahl Libris Gruppen består av Dahl Libris Gruppen AS (morselskapet) og det heleide datterselskapet Dahl Bedrift AS. Dahl Libris Gruppen eier 22 bokhandlere i Molde, Kristiansund, Oslo, Asker, Bærum, Sarpsborg, Haugesund og Stord. Selskapets driftsinntekter var 309 mill. kr i 1998. Selgeren av Dahl Libris Gruppen er Dahl Invest AS som er eid av Torgeir Dahl. Salget innebærer at GNF eier 74,5 % av aksjene og dermed er hovedaksjonær i Dahl Libris Gruppen. De resterende aksjene skal eies av Torgeir Dahl, som også skal være daglig leder for selskapet. (*Opplysninger unntatt offentlighet jf. offl. § 5a. Opplysningene finnes i vedlegg pkt. 1*)

2.2.2 F. Bruns Bokhandel AS (Bruns)

Bruns eies av Fridtjof Brun, og selskapet hadde en omsetning på 127,9 mill. kr i 1998. Bruns består av 6 heleide

datterselskaper i Trøndelag. Alle disse selskapene er bokhandlere. I tillegg har Bruns eierandeler i seks andre selskaper, deriblant Libris AS.

2.2.3 Erik Quist Bok- og Papirhandel AS (Quist)

Quist eies av Harald Quist. Quist har ett heleid datterselskap; F. Beyer- Bok og Papirhandel AS. I tillegg har selskapet aksjer i Libris AS. Selskapet (inkl. datterselskapet) hadde en omsetning på 13,1 mill. kr i 1998.

2.2.4 Libris AS

Libris er en bokhandelkjede som eies av kjedens medlemmer. Medlemmene er 63 bedrifter med til sammen ca. 130 forretninger over hele Norge. Medlemmene i Libris hadde i 1998 en omsetning på 1167 mill. kr hvorav bokomsetningen utgjorde (*Opplysninger unntatt offentlighet, jf. offl. § 5a. Opplysningene finnes i pkt. 2 i vedlegg*). De ervervede bokhandlene har følgende eierandeler i Libris:

- Bruns: 7,12 %
- Dahl Libris Gruppen: 12,70 %
- Quist/Beyer: 3,03 %
- Totalt: 22,85 %

3. Gyldendals opplysninger om bakgrunn og formål med ervervene

GNF har i to brev av henholdsvis 20. juli og 25. oktober 1999 gjort rede for ervervene. GNF begrunner ervervene med at selskapet ønsker å gå inn som en aktiv eier i bokhandelbransjen i Norge. Årsaken til dette er generelle bransjeendringer med økt konkurranse både på forlagsnivå og detaljistnivå. Målet er å utvikle en ledende nasjonal kjede av bokhandlere som vil søke beste beliggenhet i de store regionale markeder. Dette innebærer imidlertid ikke nødvendigvis at bok-handlerne vil melde seg ut av Librissamarbeidet. GNF har definert følgende konsernstrategi etter ervervene:

- Bokhandeldrift defineres som et nytt hovedområde.
- Bokhandeldriften drives uavhengig av GNF-forlagene, med egen ledelse og styre.
- GNF-forlagene gis ingen fortrinn vis-à-vis sine konkurrenter m.h.t. markedsføring og omsetning gjennom GNF- bokhandlene.
- De bokhandlene som erverves skal søke gode samarbeidsrelasjoner til alle norske forlag.

GNF mener at oppkjøpene ikke medfører noen konsentrasjon eller fører til noen vesentlig begrensning av konkurransen på forlagsnivå eller detaljistnivå. GNF legger til grunn den samme definisjonen av produktmarkedet på forlagsnivå som Konkurransetilsynet har gjort ved vurderingen av bransjeavtalen for bokomsetning. Det geografiske markedet avgrenses til Norge. På detaljistnivå mener GNF at markedet trolig må defineres som lokalt eller regionalt.

GNF mener videre at bokbransjen er preget av sterk bransjeglidning. Denne utviklingen er særlig drevet av inntreden av elektronisk publisering som endrer verdikjeden, import av utenlandske bøker, en økning i antall salgssteder og utvikling av nye salgssteder. I sum fører disse faktorene til at det etablerte og tradisjonelle begrepet om bokbransjen blir mindre presist. Utviklingen innebærer også at konkurransen i detaljistleddet øker, noe som gjør at bokhandel-bransjen står

foran betydelige endringer.

GNF viser til at forlaget i 1998 hadde en andel på i overkant av 20 % av det totale salgsvolum fra medlemsforlagene i Den norske Forleggerforening (DnF). Av bokhandelens samlede omsetning stod GNF for noe under 15 %. De ervervede bokhandlerne hadde en markedsandel på under 10 % av bokhandlernes totale omsetning. De ervervede bokhandlerne hadde en markedsandel i sine lokale markeder som varierte fra ca. 10 % til noe under 70 %. Selv om enkelte lokale eller regionale detaljistmarkeder skulle være konsentrerte, mener GNF at muligheten for nyetableringer effektivt vil hindre at oppkjøpet fører til utnyttelse av markedsrett. Det bemerkes også at det er begrenset adgang til å misbruke markeds- og posisjoner i bokhandelmarkedet på grunn av prisreguleringen som er gjennomført med bransjeavtalen. For øvrig skriver GNF at det ikke foreligger noen eksklusivavtaler mellom GNF-forlagene og bokhandlerne som innebærer at nyetableringer vanskeliggjøres.

4. Konkurranseloven § 3-11

Krrl. § 3-11 første ledd gir Konkurransetilsynet hjemmel til å gripe inn mot bedriftsørv dersom tilsynet finner at vedkommende ørv vil føre til eller forsterke en vesentlig begrensning av konkurransen i strid med formålet i lovens § 1-1 om effektiv bruk av samfunnets ressurser. I henhold til krrl. § 3-11 annet ledd omfatter begrepet "bedriftsørv" bl.a. fusjon, ørv av aksjer eller andeler og delvis ørv av bedrift. Etter krrl. § 3-11 tredje ledd kan vedtak om inngrep gå ut på å nedlegge forbud eller å gi påbud, samt å gi tillatelse på vilkår.

4.1 Om begrepet bedriftsørv

Bedriftsørv vurderes annerledes enn annen konkurransepåvirkende adferd. Dette skyldes at bedriftsørv oftere antas å resultere i effektivitetsgevinster, og har sammenheng med at det finner sted en strukturendring. Sammenliknet med inngrep etter krrl. § 3-10 stiller således § 3-11 strengere krav til inngrep gjennom vesentlighetskravet, kravet til å sannsynliggjøre konkurransebegrensende virkninger, og ved at det oppstilles inngrepsfrister. Dette taler for at det fortrinnsvis er de mer kvalifiserte ørv som skal underlegges behandling etter krrl. § 3-11.

I en konkurranserettlig sammenheng og i relasjon til krrl. § 3-11 vil det interessante vanligvis være om ørvet er av et slikt omfang og av en slik karakter at konkurransen mellom partene reduseres vesentlig eller helt opphører på sentrale punkter, for eksempel ved at de to tidligere aktørene kan opptre samordnet og enhetlig i ett eller flere markeder etter at ørvet er gjennomført. Hvis det ørvende foretak oppnår tilstrekkelig innflytelse over det ørvende foretak, vil ørvet kunne være av en slik kvalifisert art at det foreligger et bedriftsørv.

Hva som skal til for at en ørver kan sies å ha en slik innflytelse på et ørvet foretak vil bero på en konkret helhetsvurdering, der det sentrale vil være endringen i partenes incentiver som de nye styringsmulighetene som følge av ørvet medfører i en konkurransemessig sammenheng. I vurderingen av om det foreligger et ørv etter krrl. § 3-11 må en i tillegg til eierandelens størrelse bl.a. se hen til aksjonæravtaler eller underliggende avtaler, reell innflytelse på ledelsen (herunder styrerepresentasjon), finansielle bindinger, faglig kompetanse og markeds kunnskap, den øvrige eierstruktur i selskapet og om det ellers vil skapes incentiver til varige endringer i bedriftenes tilpasninger i markedet.

4.2 Vurdering av de foreliggende ørv

For at GNFs ørv skal kunne vurderes etter krrl. § 3-11 må det, som det fremgår ovenfor, foreligge et "bedriftsørv".

Følgende avtaler foreligger:

- Avtale datert 2. juli 1999 mellom Gyldendal Norsk Forlag ASA og Dahl Invest AS om GNFs kjøp av 74,5 % av aksjene i Dahl Libris Gruppen AS. De resterende aksjene skal eies av Torgeir Dahl, som også skal være daglig leder i selskapet. (*Opplysninger unntatt offentlighet, jf. offl. § 5a. Opplysningene finnes i vedlegg pkt.1*)
- Avtale datert 2. juli 1999 mellom GNF og Fridthjov Brun. Det fremgår av avtalen at GNF kjøper samtlige aksjer i F. Bruns Bokhandel og Forlag AS.
- Avtale datert 5. juli 1999 mellom GNF og Erik Qvist Bok- og Papirhandel AS. GNF kjøper alle aksjene i Erik Qvist Bok- og Papirhandel AS inkludert alle aksjene i datterselskapet F. Beyer Bok- og Papirhandel AS.

Når det gjelder ervervet av Dahl Libris Gruppen AS, vil GNF være hovedaksjonær med 74,5 % av aksjene. Ifølge pkt. 7 i aksjonæravtalen skal styret i Dahl Libris Gruppen bestå av fem aksjonærvalgte medlemmer, der GNF oppnevner fire. Et slikt kvalifisert aksjeoppkjøp i gruppen med en tilsvarende betydelig innflytelse i styret i Dahl Libris Gruppen gjør det ikke tvilsomt at det har funnet sted et bedriftserverv i relasjon til krrl. § 3-11.

De to andre avtalene gjelder overtakelse av alle aksjene i bedriftene, samt Erik Qvists datterselskap F. Beyer Bok- og Papirhandel AS. I krrl. § 3-11 annet ledd heter det at "bedriftserverv" bl.a. omfatter fusjoner. I Ot.prp. nr. 41 (1992-93) side 110 understrekes at "fusjon" omfatter fusjon ved overtakelse, dvs. at en bedrift overtar en annen eller flere bedrifter, slik at disse opphører å eksistere. Videre omfatter uttrykket bl.a. fusjon ved nystiftelse, dvs. at to eller flere bedrifter går sammen i en ny bedrift, slik at de opprinnelige bedriftene opphører å eksistere. På dette grunnlag kan det fastslås at GNFs erverv av alle aksjene i Bruns Bokhandel og Forlag og Erik Qvist Bok- og Papirhandel er bedriftserverv i relasjon til krrl. § 3-11.

5. Inngrepsfristen i krrl § 3-11 femte ledd

I henhold til krrl. § 3-11 femte ledd kan Konkurransetilsynet gripe inn mot et bedriftserverv innen seks måneder etter at det er inngått endelig avtale om ervervet. Dersom særlige hensyn tilsier det, kan tilsynet gjøre inngrep innen ett år fra samme tidspunkt. Fristforlengelse ut fra særlige hensyn kan i henhold til lovens forarbeider være aktuelt for eksempel når partene ber om det.

Selv om det foreligger en avtalerettslig bindende avtale mellom partene, er ikke det ensbetydende med at avtalen er endelig i krrl § 3-11s forstand. For at avtalen skal være "endelig" i relasjon til utgangspunktet for fristberegningen i konkurranseloven kreves det at alle nødvendige selskapsrettslige godkjenninger må være på plass. Generelt antas det at avtalen er endelig når dens gjennomføring kun er avhengig av forhold utenfor partenes kontroll.

I meldingen om ervervene av 20. juli 1999 har TKGL lagt til grunn at "endelig avtale" forelå 5. juli 1999, som er tidspunktet for overføring av eiendomsretten til selskapene. TKGL har bekreftet at bortsett fra styreforbeholdet, som ble hevet 5. juli 1999, har ervervene ikke vært undergitt ytterligere selskaps-messige forbehold. Konkurransetilsynet har følgelig lagt 5. juli 1999 til grunn som utgangspunkt for fristberegningen, slik at fristen for et eventuelt inngrep mot ervervene vil være 5. januar 2000.

6. Markedsavgrensning

6.1. Det relevante produktmarkedet

GNF legger som nevnt til grunn Konkurransetilsynets definisjon av det relevante marked fra vurderingen av bokbransjeavtalen. Dette gir følgende markedsinndeling:

- a) Skolebøker (bokgruppe 1.)
- b) Fag- og lærebøker (bokgruppe 2.)
- c) Sakprosa og skjønnlitteratur (bokgruppe 3. og 4.)

GNF utgir og de ervervede bokhandlerne selger alle disse boktypene. Etter Konkurransetilsynets vurdering er det grunnlag for å avgrense markedet på denne måten også i denne saken. Siden bokhandlerne som er ervervet omsetter alle typer litteratur, kan det i tillegg til ovennevnte definisjon være hensiktsmessig å vurdere virkningen på det totale bokmarkedet, det vil si alle bokgrupper sett under ett. En del av tilsynets vurderinger vil derfor ikke være knyttet til spesielle bokgrupper, men til bokmarkedet som helhet.

6.2 Det relevante geografiske marked

GNF har i sitt brev av 20. juli 1998 antatt at bokmarkedet for forlagene kan defineres til Norge. For bokhandlerne antas det at markedet kan defineres lokalt eller regionalt og at følgende byer og tettsteder er berørt av ervervene: Oslo, Bærum, Asker, Sarpsborg, Haugesund, Stord, Bergen, Molde, Kristiansund, Trondheim, Stjørdal og Selbu. Siden sluttbrukerne i stor grad vil benytte seg av å handle i sin lokale bokhandel mener Konkurransetilsynet det er riktig å avgrense de lokale markedene for bokhandlere til de byer og tettsteder som GNF selv har definert.

6.3 Markedsandeler

6.3.1 Forlagsbransjen

Den totale bokomsetningen i Norge var ca. 4,9 mrd. kr i 1998. Av dette stod medlems-forlagene i DnF for ca. 60 %. Dersom bokklubbenes omsetning på 1 mrd. kr inkluderes, stod medlemsforlagene i DnF for ca. 80 %.

Med en omsetning på 584 mill. kr hadde GNF en markedsandel på i overkant av 10 % av totalmarkedet for bøker. Målt som andel av omsetningen til medlems-forlagene til DnF, var GNFs markedsandel i overkant av 20%.

GNF eier halvparten av forlagene Yrkesopplæring og Kunnskapsforlaget. Legges halvparten av omsetningen i disse forlagene til GNFs omsetning, får GNF en "samlet omsetning" på 714,4 mill. kr. Dette gir en markedsandel på under 15 % av det totale bokmarkedet og på under 25 % av omsetningen til forlagene i DnF. Inkluderes i tillegg halvparten av omsetningen til Universitetsforlaget, som GNF nå kontrollerer 50 % av, får GNF en "samlet omsetning" på 886,9 mill. kr. Dette gir en markedsandel av totalmarkedet på mellom 15 og 20 % og en markedsandel målt ut fra omsetningen til forlagene i DnF på i overkant av 30 %.

6.3.1.2 Markedsandeler fordelt på bokgrupper

Undersøkelser foretatt i forbindelse med H. Aschehoug & Co (W. Nygaard)AS (Aschehoug) og GNFs oppkjøp av Universitetsforlaget viser at GNF har følgende markedsandeler i de ulike relevante produktmarkeder målt ut fra andelen til DnF forlagene:

Tabell 3. *(Opplysninger unntatt offentlighet, jf. offl. § 5a. Opplysningene finnes i vedlegg, pkt. 3)*

6.3.2 Bokhandelbransjen

Det finnes ca. 440 bokhandlere i Norge med til sammen 570 utsalgssteder. Bokomsetningen gjennom bokhandel er anslått til å være ca. 2,9 mrd. kr i 1998. Bokhandlernes markedsandel av det totale bokmarkedet i 1998 var dermed 59 %. Bokhandlernes samlede omsetning var på ca. 4,8 mrd. kr. Dette inkluderer også andre varer enn bøker. Ifølge anslag fra GNF har GNF-forlagene en markedsandel for omsetning av bøker i bokhandelbransjen på noe under 15 %.

De ervervede selskaper, Quist/Beyer, Bruns og Dahl Libris hadde en samlet omsetning på 467,5 mill. kr i 1998. Av dette stod bokomsetningen for (*Opplysninger unntatt offentlighet, jf. offl. § 5a. Opplysningene finnes i vedlegg, pkt. 4*). Basert på en samlet bokomsetning på 2,9 mrd. kr gjennom bokhandlere gir dette en markedsandel på landsbasis på under 10 %. Av det totale boksalg på 4,9 mrd. kr gir det en markedsandel på under 6 % på landsbasis. Ifølge GNF har Libris en markedsandel i bokhandlerbransjen på under 25 % og en markedsandel av salg av bøker gjennom bokhandel på noe over 20 %.

GNF har laget en oversikt over markedsandelene til de ervervede bokhandlerne i sine lokale markeder. Denne oversikten finnes i brev av 20. juli 1999 og hovedtallene er gjengitt i tabell 4.

Tabell 4

(Opplysninger unntatt offentlighet, jf. offl. § 5a. Opplysningene finnes i vedlegg, pkt. 5)

7. Distribusjon

Det finnes to selskaper som distribuerer bøker i Norge. Disse er Forlagssentralen og Sentraldistribusjon. Førstnevnte eies av Aschehoug og GNF og sistnevnte av Cappelen Forlag AS. Forlagssentralen distribuerer ca. 75 % av bøkene som sendes ut til norske bokhandlere.

8. Konkurransemessige vurderinger av ervervet

8.1 Vertikale erverv

For at Konkurransetilsynet skal kunne gripe inn mot et bedriftserverv må ervervet føre til eller forsterke en vesentlig begrensning i konkurransen i strid med konkurranselovens formål om effektiv bruk av samfunnets ressurser. Begrenset konkurranse innebærer at en eller flere bedrifter har muligheter til å handle i strid med sluttbrukernes interesser uten tap av store markedsandeler. Dette forutsetter at bedriftene har markedsrett. En tilbyder har markedsrett dersom prisen på tilbyderens produkter kan økes uten at hele salget forsvinner. Markedsrett kan også komme til uttrykk gjennom lavere servicenivå, mindre produktvalg og høyere kostnader i bedriftene som utnytter markedsrett.

GNFs erverv av bokhandlere er vertikale erverv. Med vertikale erverv menes erverv av bedrifter på tilstøtende ledd i distribusjonskjeden, av kunder eller leverandører. Forutsetningen for å kunne skaffe seg eller øke sin markedsrett gjennom et vertikalt erverv antas å være at det allerede er eller at ervervet gir markedsrett på et eller flere av leddene i distribusjonskjeden. Markedsrett på et nivå i distribusjonskjeden kan utnyttes for eksempel til å stenge ute eller true med å stenge ute konkurrenter for på den måten å skaffe seg økt markedsrett på andre nivåer.

Vertikale bedriftserverv kan føre til økte etableringskostnader dersom potensielle konkurrenter hindres tilgang til viktige leveranseklider eller til viktige avtakere. Dette kan føre til at nye aktører må etablere seg på flere nivåer i verdikjeden. I bokmarkedet kan dette for eksempel skje ved at et forlag som eier bokhandlere gir andre bokhandlere lavere rabatter, eller stiller strengere vilkår for levering under trussel om leveringsnektelsen. Hvis forlaget har markedsrett vil bokhandlerne måtte rette seg etter de krav som stilles. Et forlag med markedsrett vil også kunne stille krav om at en bokhandel ikke selger bokutgivelsene til konkurrerende forlag, for på den måten å redusere konkurransen fra andre forlag. Hvis derimot forlaget ikke har markedsrett vil en trussel om eller gjennomføring av en utestenging ikke virke like effektivt, fordi bokhandlerne kan unnvære bøkene fra forlaget. Forlaget vil derfor selv kunne tape på en utestenging.

Vertikal integrasjon kan også ha positive konkurransevirkninger. Et argument for dette er at denne formen for koordinering kan styrke kostnadseffektiviteten i den vertikale kjeden og på det viset legge grunnlaget for lavere priser til sluttbruker. Dette følger av at ved å integrere vertikalt får leverandøren kontroll med kostnadene til andre aktører i verdikjeden.

En annen fordel ved vertikal integrasjon er at leverandøren ved å integrere med aktører lengre nede i verdikjeden kan benytte den ervervede kontrollen til å "skreddersy" disse aktørenes tilbud til leverandørens behov. Dette kan gjelde områder som å bestemme hvilke tjenester vedkommende skal tilby, hvilke garantier som skal stilles, tidsfrister for levering, lagerhold, m.v. Dette kan gi en mer effektiv distribusjon og komme både leverandøren og sluttbrukerne til gode i form av økt salg og lavere priser.

8.2 Vurdering av markedsrett

For at ervervet skal ha en konkurransebegrensende virkning er det som nevnt en forutsetning at GNF enten før eller etter ervervet har markedsrett på ett eller flere ledd i distribusjonskjeden. Ved vurderingen av markedsrett legges flere faktorer til grunn, en av dem er bedriftens markedsandeler. Andre faktorer kan være om bedriften er i besittelse av unik teknologi, infrastruktur, spesial-kompetanse og lignende.

8.2.1 Leverandørleddet

Målt ut fra et samlet bokmarked på 4,9 mrd. kr har GNF en markedsandel på noe over 10 %. Målt ut fra omsetningen til medlemsforlagene til DnF har forlaget en markedsandel på i overkant av 20 %. GNFs markedsandeler er ikke høye nok til at de isolert sett gir grunnlag for å hevde at GNF har markedsrett. Det er derfor nødvendig å vurdere om det er andre forhold som tilsier at GNF kan ha markedsrett. I denne saken har Konkurransetilsynet funnet det relevant å vurdere faktorer som felleseie med andre forlag og eierskap til distribusjonsleddet.

Felles eierinteresser

GNF har et omfattende felles eierskap med Aschehoug, som er det største forlaget i Norge. Av fellesforetakene som selger bøker er de viktigste selskapene De norske Bokklubbene, Universitetsforlaget, Yrkesopplæring, Lydbokforlaget og Kunnskapsforlaget. Disse selskapene omsetter bøker for til sammen ca. 1,12 mrd. kr per år (1998). Legges GNFs andel av omsetningen fra Kunnskapsforlaget, Yrkesopplæring og Universitetsforlaget til, blir markedsandelene til selskapet på mellom 15- 20 % av totalmarkedet og i overkant av 30 % av omsetningen til DnF.

Bokdistribusjon

I tillegg til nevnte forlag eier GNF og Aschehoug Forlagssentralen (FS) som er det største bokdistribusjonsselskapet i Norge. FS står for ca. 75 % av bokdistribusjonen i Norge. Eierskapet i FS gjør at GNF sammen med Aschehoug har

en dominerende stilling innen bokdistribusjon. På bakgrunn av FS markedsandeler kan det hevdes at GNF sammen med Aschehoug har markedsrett i distribusjonsleddet.

Konklusjon

Etter Konkurransetilsynets vurdering er det grunnlag for å hevde at GNF konsernet isolert sett ikke har vesentlig markedsrett. GNF har imidlertid en betydelig omsetning gjennom selskaper som eies sammen med Aschehoug. Dette, kombinert med at GNF har delvis kontroll med bokdistribusjonen, er etter tilsynets vurdering tilstrekkelig til å fastslå at selskapet har markedsrett i forlags- og distribusjonsleddet.

8.2.2 Detaljnivå

GNF har i sitt brev av 20. juli 1999 gjort rede for hvilke markedsandeler de ervervede bokhandlerne har i de lokale markedene. Markedsandelene varierer fra ca. 10 % til noe under 70 %. Ut fra markedsandelene kan det synes som om mange av de ervervede bokhandlerne har markedsrett i sine relevante geografiske markeder. Etter Konkurransetilsynets mening må markedsandelene imidlertid sees i lys av bokhandelstrukturen i Norge, som innebærer at det kanskje finnes 1-3 bokhandlere på hvert tettsted. En lokal bokhandel vil derfor ofte kunne ha en markedsandel på over 30 %. Det er imidlertid klart at de ervervede bokhandlerne har en sterk markedsposisjon i enkelte av de lokale markedene med andeler opp mot 60-70 %.

De ervervede bokhandlere har en markedsandel på under 10 % av bokhandlernes totale bokomsetning. Etter Konkurransetilsynets vurdering er dette ikke tilstrekkelig til å fastslå at de ervervede bokhandlerne har markedsrett på detaljstadiet på landsbasis.

Stadig flere av bokhandlerne er organisert i kjeder. Etter Konkurransetilsynets vurdering kan dette få betydning for aktørenes tilpasninger i de lokale markedene. Det finnes fire store kjeder; Libris, Interbok, Unipa og Nexus. Den største kjeden er Libris med en markedsandel på noe over 20 % av bok-omsetningen gjennom bokhandel. Etter det tilsynet kjenner til er alle kjedene, bortsett fra Nexus, i praksis landsdekkende med sterke sentralledd. Sentralleddet deltar i utformingen av medlemmenes markedsføringsiltak. I dette arbeidet må kjeden ta hensyn til hvor sterk konkurransen også er i de lokale markedene som er lite konsentrerte. Etter tilsynets vurdering har konkurransen mellom kjedene stor betydning for hvor effektivt bokhandlerne konkurrerer i sine lokale markeder.

I vurderingen av konkurransesituasjonen i forhandlerleddet mener Konkurransetilsynet at en også må ta hensyn til de bransje-omfattende reguleringene som finnes i bransjeavtalen for bokomsetning. Avtalen innebærer at priskonkurransen mellom forhandlerne er begrenset fordi forlagene fastsetter en utsalgspris som skal gjelde i ett år etter utgivelsesåret. For skole- og lærebøker gjelder denne fastprisen inntil forlagene bestemmer noe annet. Etter Konkurransetilsynets vurdering innebærer bransjeavtalen at konkurransen mellom bokhandlere må sies å være vesentlig begrenset før ervervet som følge av liten priskonkurranse mellom forhandlerne.

8.3 Vurdering av GNFs vertikale integrasjon

GNF begrunner den vertikale integrasjonen med en generell bransjeendring med økt konkurranse både på forlagsnivå og detaljnivå. Konkret vises det til en sterk bransjeglidning drevet fram av elektronisk publisering, import av bøker, et økende antall salgssteder og utviklingen av nye salgssteder. GNFs mål med ervervene er å utvikle en ledende nasjonal kjede av bokhandlere som vil søke beliggenhet i de store regionale markeder. Dette innebærer ikke nødvendigvis

at bokhandlerne vil melde seg ut av Librissam-arbeidet.

Konkurransetilsynet er enig i at bokbransjen er inne i en endringsperiode og at faktorer som elektronisk publisering vil kunne øke konkurransen fra både innenlandske og utenlandske forlag. Den største endringen, som GNF ikke peker på, men som tilsynet mener må være en viktig drivkraft bak ervervene, er de endringene som ble gjort i bransjeavtalen for bokomsetning ved siste avtalerevisjon. Avtalen åpner nå for at bokhandlerne kan forhandle med forleggerne om innkjøpsprisen på bøker (ikke skolebøker) samtidig som bokhandlerne ikke er pliktige til å lagerføre alle bøkene som forlagene utgir (skaffeplikten opprettholdes). Etter tilsynets mening vil disse endringene påvirke konkurransen i bokmarkedet på flere måter.

Etter Konkurransetilsynets vurdering vil endringene i bransjeavtalen innebære at konkurransen mellom forlagene øker fordi forlagene nå må inngå prisforhandlinger med bokhandlerne og deres kjeder for den enkelte boktittel. Tidligere var bokhandlernes avanse bestemt gjennom avtalen, og medlemsforlagene i DnF stod dermed overfor de samme salgsbetingelsene. Endringen i avtalen innebærer at forlagene nå må forhandle om bøkens innkjøpspris, og for en del boktitler vil dette kunne innebære lavere priser for forlagene. I tillegg vil bokkjedene sannsynligvis i større grad enn i dag kunne stille krav om at forlagene dekker en større andel av utgiftene til for eksempel markedsføring. Dersom forlagene gir bokhandlerne et for dårlig tilbud, kan resultatet bli at boken ikke blir lagerført eller markedsført av bokhandlerne på en måte som forlagene er tilfredse med.

Etter Konkurransetilsynets vurdering medfører ovennevnte en maktforskyvning i bokbransjen, der bokhandlerne, det vil si kjedene, får betydelig mer makt enn tidligere ved at deres forhandlingsstyrke overfor forlagene øker. I forhandlinger med sterke kjeder kan forlagene måtte godta endrede salgs-betingelser, jf. drøftelsen over.

Videre mener Konkurransetilsynet at endringene i bransjeavtalen påvirker konkurransen i bokhande-l- leddet. Selv om *utsalgsprisen* på bøker fortsatt er lik i de ulike bokhandlerne, vil ulike innkjøps-betingelser føre til en økt konkurranse mellom medlemmene i de ulike kjedene. Sterke kjeder kan forhandle seg fram til gunstige avtaler som gir medlemmene lavere kostnader og økte ressurser til for eksempel produkt-profilering, gjennomføring av tilbudskampanjer og lignende. Bokhandlere med en svakere markeds-posisjon vil måtte akseptere dårligere forretningsbetingelser. Samlet sett kan dette gi grunnlag for økt salg hos enkelte bokhandlere og lavere salg hos andre.

Etter Konkurransetilsynets vurdering vil ovennevnte virkninger i sum kunne føre til at forlagene finner det tjenlig å sikre seg bedre kontroll med detaljistleddet i bransjen. Dette gjør det nærliggende for forlagene å foreta en eller annen form for vertikal integrasjon. Manglende kontroll kan føre til at forlagenes bokproduksjoner ikke blir distribuert på en måte som tjener forlaget eller det i ytterste konsekvens blir stengt ute fra detaljistleddet.

Gjennom sitt vertikale erverv har GNF blitt eier av bokhandlerne Bruns, Quist og Dahl Libris. Ved å foreta disse ervervene oppnår GNF etter Konkurransetilsynets vurdering følgende fordeler:

- Distribusjon gjennom bokhandlere som har en betydelig markedsposisjon i flere av Norges største byer og tettsteder.
- En relativt stor eierandel i Libris som er den største bokhandelkjeden i Norge. Gjennom denne eierandelen vil GNF kunne få innsyn i kjedens innkjøpsstrategi overfor både GNF og de andre forlagene. GNF vil også kunne få innsyn i kjedens markedsstrategier. GNFs påvirkningsmuligheter i Libris kan videre sikre GNF leveranser også i de andre Librisforretningene og ikke bare dem som er ervervet.
- En eiermessig tilknytning til Libris vil gi GNF innsyn i bokhandelsiden av markedet. Libris sine medlemmer deltar blant annet i Den norske Bokhandelforeningen som framforhandler bransjeavtalen. Gjennom sitt innsyn i Libris vil GNF

kunne få bedre kjennskap til virksomheten til bokhandelforeningen og til en viss grad også virksomheten andre bokhandlere enn forlagets egne.

Etter Konkurransetilsynets vurdering oppnår GNF en rekke fordeler gjennom ervervene av de tre bokhandlerne. Spørsmålet er imidlertid om disse fordelene bidrar til å redusere konkurransen i strid med konkurranseloven § 1-1. Dette er drøftet nedenfor.

8.4 Vurdering av om ervervene begrenser konkurransen i strid med krrl § 1-1

For at Konkurransetilsynet skal kunne gripe inn mot et erverv må ervervet føre til eller forsterke en vesentlig konkurransebegrensning i strid med formålet i krrl. § 1-1. Forutsetningen for at et vertikalt erverv skal ha konkurranse-begrensende virkninger er som tidligere nevnt at det eksisterer eller oppstår markedsrett på et eller flere ledd i verdikjeden. Det er foreløpig slått fast at GNF sannsynligvis har markedsrett på forlagsnivå, dersom en inkluderer alle forlagene som GNF har eierinteresser i. Det kan også legges til grunn at GNF gjennom sin 50 % eierandel i Forlagssentralen sammen med Aschehoug har markedsrett på grossistnivå. GNF har således markedsrett i to ledd av verdikjeden før ervervet.

GNFs markedsrett etter ervervet kan komme til uttrykk ved at GNF stiller konkurranse-begrensende vilkår for salg av forlagets bøker til andre detaljister eller sluttbrukere. I sin ytterste konsekvens kan dette gjøres ved å nekte leveranser til disse aktørene. Konkurransetilsynet har merket seg at GNF i høst skal selge en krimserie kun gjennom medlemmene i Libris. Dette gjøres selv om GNF i sitt brev av 20. juli 1999 hevder at de ervervede bokhandlere ikke skal gis noen eksklusiv rett til GNFs bokutgivelser. Etter tilsynets vurdering indikerer ordningen at GNF er i stand til å sette i verk tiltak som kan være et uttrykk for utnyttelse av markedsrett. Ordningen bidrar etter tilsynets vurdering også til å bekrefte at ervervet kan føre til en nærmere kobling mellom Libris og GNF.

Selv om GNF har markedsrett på leverandør- og grossistnivå er ervervene etter Konkurransetilsynets vurdering likevel ikke omfattende nok til at GNF kan utnytte denne makten til i vesentlig grad å begrense konkurransen i bokbransjen. Som tidligere nevnt legges premissene for konkurransen på detaljistnivå for en stor grad av landsdekkende kjeder som blant annet forestår innkjøp og fastsetter tilbudspriser for sine medlemmer. De ervervede bokhandlerne har en markedsandel på under 10 % målt ut fra bokhandlernes totale bokomsetning. Selv om GNFs ervervede bokhandlere kan ha markedsrett lokalt, legger tilsynet til grunn at forlaget vil være avhengig av en bredere distribusjon for å kunne sikre et tilstrekkelig salgsvolum for sine bokutgivelser. Ved bare å levere til sine egne bokhandlere eller gi andre bokhandlere vesentlig dårligere forretningsvilkår, vil forlaget kunne risikere en dårligere distribusjon til detaljister som dekker ca. 90 prosent av bokhandelmarkedet.

Siden konkurransen på detaljistleddet i stor grad er styrt av kjedene, kan GNF etter Konkurransetilsynets vurdering også risikere å bli boikottet av de øvrige kjedene dersom forlaget utnytter markedsrett ved å nekte dem levering av bøker med stort salgspotensial. Dette kan gjøres ved at bokhandlerne og deres kjeder gjennomfører en kjøpsnektelse mot en eller flere av GNFs andre bokutgivelser. Etter tilsynets mening vil ikke GNFs 38 ervervede bokhandlere være tilstrekkelig til å sikre GNF den avsetning forlaget trenger for sine bokutgivelser, og kjedenes kjøperrett kan på denne måten bidra til å redusere GNFs muligheter til å utnytte markedsrett.

Konkurransetilsynet utelukker ikke at GNF for enkelte utgivelser kan utnytte sin markedsrett lokalt og bare utgi disse gjennom egne bokhandlere. Etter tilsynets vurdering kan slike tiltak eventuelt styrke kjedeprofilen til forhandlerne

og benyttes i markedsføringssammenheng. Det kan heller ikke utelukkes at GNF i noen lokale markeder der de ervervede bokhandlerne har en sterk stilling, kan ha grunnlag for å utnytte markedsrett ved for eksempel bare å levere bøker til egne forhandlere. Basert på de relativt lave opplagstallene som mange norske bøker har, kan tilsynet imidlertid vanskelig tenke seg at GNF vil kunne gjøre dette for mange av sine boktitler. En nektelse fra GNF om å levere bøker til andre enn sine egne bokhandlere vil derfor i første rekke gå utover distribusjonen til GNF og i liten grad påvirke konkurransen mellom bokhandlere.

Et annen mulighet som GNF har til å utnytte markedsrett i den vertikale kjeden er å nekte andre forlag å levere til de ervervede bokhandlerne og på den måten redusere konkurransen på forlagnivå. Etter Konkurransetilsynets vurdering er det imidlertid lite trolig at dette vil være et effektivt virkemiddel, på grunn av den lave markedsandelen de ervervede bokhandlerne har nasjonalt. For eventuelt utestengte forlag finnes det alternative salgskanaler gjennom de andre kjedene og gjennom de resterende Librisbokhandlerne. Etter tilsynets vurdering er det derfor ikke grunnlag for å hevde at ervervene vil ha konkurransebegrensende virkninger på forlagnivå.

Etter Konkurransetilsynets vurdering vil også bransjeavtalen for bøker kunne påvirke GNFs og bokhandlernes muligheter til å gjennomføre kjøps- og leveringsnektelser. I henhold til § 2-2 i avtalen har alle bokhandlere og filialer, etter forespørsel fra kundene, plikt til å skaffe bøker som finnes på lager hos forlagene. Forlagene har normalt leveringsplikt overfor bokhandlerne. Selv om avtalen ikke lenger pålegger bokhandlerne lagerplikt eller å foreta et aktivt salg for forlagene, vil denne bestemmelsen etter tilsynets vurdering sette grenser for hvordan forlagene og bokhandlerne kan opptre overfor hverandre.

På denne bakgrunn mener Konkurransetilsynet at det neppe er grunnlag for å hevde at ervervene vil være i strid med formålet i konkurranseloven eller at vilkårene for inngrep etter krrl. § 3-11 er oppfylt.

På bakgrunn av blant annet den høye eierandelen GNF får i Libris og som gir forlaget betydelig informasjon om og innflytelse i detaljistledet, vil imidlertid Konkurransetilsynet også måtte vurdere eventuelle ytterligere bokhandlerkjøp som GNF foretar seg i forhold til konkurranseloven § 3-11. Erverv som gir GNF større innflytelse i Libris eller i andre kjeder vil kunne gi forlaget økt innflytelse i bokhandelmarkedet. Etter tilsynets vurdering vil nye erverv dermed kunne gi GNF økte muligheter til å utnytte markedsrett i bokbransjen og føre til at ervervene har konkurransebegrensende virkninger i strid med krrl. § 1-1.

9. Etableringsmuligheter

Det er ingen legale etableringshindringer i bokmarkedet. Dette innebærer at det ikke finnes noen offentlige reguleringer som forhindrer etablering av enten bokhandel eller forlag. For å kunne delta i ordningene i bransjeavtalen må forlagene være medlem av DnF og bokhandlerne av Den norske Bokhandlerforening (DnB). DnB og DnF har tidligere stilt visse krav til bokhandlere som ønsker å etablere bokhandel, blant annet når det gjelder åpningstider og tilgang til butikklokalene. Disse kravene har i enkelte tilfeller blitt oppfattet som etableringshindrende, men har bare i få tilfeller blitt benyttet mot aktører som har forsøkt å etablere seg som bokhandlere. Ifølge DnF må bokhandlere fortsatt bli godkjente av antagelsesnemnden til DnF og DnB for å bli medlem i DnB, men de tidligere nevnte kravene praktiseres ikke lengre.

Etter Konkurransetilsynets vurdering vil den tekniske utviklingen som nå foregår også gjøre det lettere å etablere seg både som forlag og bokhandler ved at det kan bli lettere å nå ut til kundene. Utviklingen gjør det også lettere for utenlandske aktører å etablere seg, noe som vil kunne bidra til økt konkurranse i den norske bokbransjen.

10. Konklusjon

Etter Konkurransetilsynets vurdering gir ikke GNFs erverv av Bruns, Quist og Dahl Libris Gruppen grunnlag for inngrep etter krrl. § 3-11. Hovedårsaken til dette er at ervervene ikke øker konsentrasjonen på forlags- eller bokhandlernivå og bare gir forlagets bokhandlere en markedsandel på under 10 % av det totale bokhandel-markedet. Det finnes heller ikke etablerings-hindringer av vesentlig betydning i markedet. Etter tilsynets vurdering er det derfor lite sannsynlig at forlaget kan utnytte markedsrett i bokhandlerleddet på en måte som vil føre til eller forsterke en vesentlig begrensning av konkurransen i strid med formålet i krrl. § 1-1.

Selv om det ikke er grunnlag for inngrep, vil Konkurransetilsynet avslutningsvis likevel understreke at som følge av blant annet den høye eierandelen som GNF får i Libris og som gir forlaget betydelig informasjon om og innflytelse i detaljistleddet, vil tilsynet nøye vurdere eventuelle ytterligere bokhandlerkjøp som GNF foretar seg, i forhold til krrl. § 3-11.

[til toppen](#)